

SOPHIA AND NOUS IN THE HERMETIC AND JUDEO-GNOSTIC THINKING

Adriana Claudia Cîteia

Assoc. Prof., PhD, "Ovidius" University of Constanța

Abstract: The aim of this study is to analyze the archetipal values of wisdom as sophia and nous, in greek and iudeo-gnostic approach. The purpose was to explore the greek perspective of phronesis from the Nicomachean Ethics and to compare it with the concept of Sofia with its three hypostases: Hochmach, Prounkos, Typos, related with Nous and Logos.

In the gnostic vocabulary, Sofia is asociated with the feeling of inadequacy and the preparation to meet the Divine, to return in anoikeion- the anti-world of liberty.

Keywords: wisdom, sofia, nous, phronesis, archetype.

În literatura antică greco-romană, *phronesis* aristotelic¹ și *prudentia* ciceroniană au sensul de discernământ, înțelepciune practică, sursele prudenței fiind memoria, cunoașterea acumulată prin experiență, dar și inteligența, capacitatea de înțelegere a unei situații aflate în derulare².

În discuția asupra virtuților intelectuale, din *Etica Nicomahică*³, sunt menționate *sophia*- înțelepciunea contemplativă, teoretică și *phronesis*- înțelepciunea practică, acea formă a inteligenței care ghidează și controlează acțiunile. Binele moral este produsul a doi factori aflați într-o relație de interdependență: abilitatea intelectuală care derivă din dezvoltarea *phronesis*-ului și dispoziția emoțională, virtutea naturală, binele natural. *Phronimos* este înțelepciunea practică având ca fundament experiența morală în deplin acord cu idealul de viață și principiul de viață⁴.

Așadar, *sophia* reflectă acumulările teoretice, iar *phronesis*, experiența practică de natură politică, socială, morală care susține acțiunile și deciziile. Înțelepciunea practică asigură o dezvoltare corectă a sinelui emoțional, sub îndrumarea propriului intelect, a propriei inteligențe⁵.

La începutul cărții a VI-a din *Etica Nicomahică*, Aristotel amintește auditoriului său că omul bun (în sens moral) trebuie să evite excesele. Comportamentul său trebuie să fie prudent, guvernat de o regulă. Ingredientele necesare elaborării acestei reguli sunt *logos* și *phronimos*. *Phronimos* indică un principiu al echidistanțării față de propriile limite, al distanțării de patimi, afecte, cu scopul de a asigura o medicină a sufletului bazată pe prudență ca formă de manifestare a înțelepciunii practice.⁶

Pentru *sophia*, H. Joachim propune o traducere interesantă- geniu speculativ, iar pentru *phronesis*, o posibilă traducere ar fi geniu deliberativ.

a. Sofia-Hochmah

¹ Aristotel, *Etica Nicomahică*, VI; H.H. Joachim, *Aristotle, The Nicomachean Ethics, a Commentary by the late*, edited by D.A. Rees, Oxford at the Clarendon Press, 1955, VI.

² Francis Goyet, "Montaigne and the notion of prudence", în *Cambridge companion to Montaigne*, Cambridge University Press, 2005., p. 118-132.

³ H.H. Joachim, *op.cit.*, p. 70.

⁴ *Etica* VI, 1144b1-1145a11.

⁵ Danielle Lories, *Le sens commun et le jugement du phronimos. Aristote et les stoiciens*, Louvain-la-Neuve, Peeters, 1998, *passim*.

⁶ H.H. Joachim, *op. cit.*, p. 163.

Termenul ebraic *Hochmah* (rațional, înțelept⁷), ca și termenul grec *Sofia*, cu valențele sale iudaice, gnostice și creștine conține o trimitere la *Geneză* (în varianta gnostică și iudeo-creștină).

Sofia este în arhetipologia creștină sursa făpturii integrale (*pasa he ktisis*), iubirea intratrinitară⁸. Ca rațiune formatoare în raport cu Făptura, ea este conținutul ordonator al rațiunii divine. *Sofia* este legătura între *a fi gândit* și *a exista*⁹. *Sofia* nu există independent de *Logos*. Sfântul Athanasie cel Mare înțelegea prin *Sofia*, firea omenească a lui Christos, Biserica creștină.

În *Pilde* 8, 22, Înțelepciunea vorbește despre sine: „Domnul m-a zidit la începutul lucrărilor Lui”. *Sofia* face parte din structura arhetipală a omului „ca o pecete”. Sfântul Athanasie folosește expresia *typon tina- o oarecare pecete*, folosind adjectivul *tina* în locul prepoziției *kata*, din *Geneză*: omul poartă o oarecare pecete a înțelepciunii, o oarecare asemănare cu arhetipul celest. Înțelepciunea este reprezentată în lume, se revărsă în Creație, termenul grec fiind *ekhysis* (care indică o separare de planul divin) și nu *katabasis*- termen care definește impulsul coborârii, manifestării divine în lume, prin Întruparea lui Iisus. În *Sirah*, 1, 8-9, verbul preferat este *exeheo*, în timp ce pentru pogorârea Duhului Sfânt verbele utilizate sunt *didomai*, *pempein*, *afiein*.

Sofia ia parte la viața divinității triipostate, dar nu ca parte a perihorezei. Ea este distinctă în raportul cu ipostasurile divine, având un sens diferit în relația cu fiecare *ipostas*: în relația cu Tatăl este temelia făpturii, în relația cu *Logos*-ul este rațiunea făpturii, iar în relația cu Sfântul Duh este spiritualitatea făpturii¹⁰.

În mistica iudaică, *Hochmah* este Gândirea Supremă, aflată la baza actului creator. Sursa sefirei *Hochmah* este *Ain*- Infinitul divin. Dumnezeu a creat Lumea întemeind-o pe Înțelepciune (*Proverbe* 3, 19) și construind-o prin bunătate (*Psalmi*, 8, 3, *Zohar* I, 195 a). Înțelepciunea divină se află în Punctul Suprem, punctul de început al Creației¹¹. Așadar, înțelepciunea divină, *Hochmah* se manifestă prin *Bereshit* (Început)-*arhe*.

În *Zohar* (I, 2b, 3b), cel Preasfânt se folosește de litera Beth, pentru a crea Lumea, Beth fiind inițiala Binecuvântării (*Baroukh*). Primele două cuvinte din *Scriptură* au drept inițială litera Beth (*bereshith bara*). Începutul spațio-temporal, dinamica Creației sunt fundamentate pe verbul divin și înțelepciunea divină; Înțelepciunea nu încetează să se transforme în verb pentru a asigura continuitatea Creației, plinătatea Lumii (Ps 2, 16; 8, 33; verbul *a întemeia* este în greaca veterotestamentară *stereomai*).

În *Zohar*¹², sefirele *Hochmah* și *Binah*- Înțelepciunea și Inteligența sunt Tatăl și Mama celor șapte potențe explicate de cabaliști ca arhetipuri ale întregii Creații și prezentate în *Geneză* ca zile originare¹³. În *Proverbe* IX, 11, Înțelepciunea clădește o casă cu șapte coloane.

Cabala lurianică face distincția între *Ain*- nimicul premergător Creației și *Tehiru*- un spațiu pneumatic creat prin retragerea lui Dumnezeu în Sine, premiză a existenței independente de El. *Tehiru* desemnează caracterul virtual al Creației. *Ain* este motorul imobil al *Genezei* (*Zohar* II, 90a), locul de unde țâșnește fluviul existenței, *Tehiru* indică retragerea divinului din Creație, autoexcluderea. Punctul de retragere-*even șetiia*- este în mijlocul

⁷ P. Florenski, *Stâlpul și temelia adevărului. Încercare de teodicee ortodoxă în douăsprezece scrisori*, Editura Polirom, Iași, 1999, p. 463, nota 572.

⁸ Romani 8, 22., *Pilde*, 8,35.

⁹ Ioan 10, 14; Matei 7, 23.

¹⁰ P. Florenski, *op. cit.*, p. 222.

¹¹ Al. Șafran, *Cabala*, Editura Univers Enciclopedic, București, 1999, p. 30.

¹² *Ibidem*, p. 137.

¹³ G. Scholem, *Cabala și simbolistica ei*, Editura Humanitas, București, 1996, p. 118.

Lumii¹⁴. *Ain* este realitatea imaterială din care apare materia. Imaterialitatea devine atributul Înțelepciunii, Gândirii, Rostirii¹⁵.

În *Cartea Proverbelor*, *Sofia* este un demiurg auxiliar (*Proverbe* 8, 29), idee preluată și în *Omiliile Pseudoclementine* (16, 11f), unde Simon Magul interpretează în cheie gnostică pasajul din *Geneza* 1, 26 („să facem om după chipul și asemănarea noastră) ca implicând mai mulți Creatori.

Înțelepciunea strigă pe ulițe (*Cartea Proverbelor* 1, 20-21), înalță glasul în piețe, cheamă de pe zidurile și de la porțile cetăților. Strigătul, expresie a relației verbale, imperative dintre Dumnezeu și umanitate apare și în *Ioan* 7, 37, verbul *krazein*- a striga fiind utilizat în *Noul Testament* de 50 de ori. În fragmentul 1, 20, verbul *hymnein* are sensul de chemare: Înțelepciunea cheamă, înalță imnuri, vorbește clar (*parresian ago*), strigă (*kerysein*). Verbul *kerysein* are în *Noul Testament* sensul de predică¹⁶. În *Proverbe* 8,1, *Sofia* strigă, cheamă (*parakalein*) „ca să se facă auzită”. Ea este „pom de viață” (*Proverbe* 3, 18). *Sofia* ca Demiurg auxiliar are ca sursă același fragment: „prin Înțelepciune a întemeiat Domnul pământul, prin pricepere (*fronesis*) a întărit cerurile”.

Înțelepciunea (*Sofia*), Cunoașterea (*Gnosis*), Priceperea (*Fronesis*) își au contrarhetipurile în *Kenoma*, în Neștiință, Nebunie, Moarte (*Proverbe* 9, 13).

Sofia este prima dintre lucrările divine (*prote erga kyriou*), cea care construiește (verbul grec utilizat în *Proverbe* 8, 30 este *armozo*), Meșterul divin.

Îndemnul *Sofiei* din *Proverbe* 9, 5:” veniți de mâncați din pâinea mea și beți din vinul pe care l-am amestecat” trimite cu gândul la îndemnul din *Isaia* 55, 1:” voi cei însetați veniți la ape”, din *Ioan* 4, 14:” cel ce va bea din apa pe care i-o voi da Eu, nu va mai înseta în veac” și 6, 27: „lucrați nu pentru mâncarea cea pieritoare, ci pentru mâncarea ce rămâne spre viața veșnică”.

b. *Sofia Prounikos*

În mitologia gnostică, la căpătul unui lung șir de *syzigo*i (perechi de ipostaze divine) emanate din Tatăl Nenăscut (*Pater Agennetos*), ultim eon al Dodecadei, *Sofia* închide *Pleroma* divină (spațiul plenitudinii, al luminii, al Binelui) alături de *Horos*-eonul limită. Dincolo de granițele *Pleromei*, se află lumea Arhonților planetari teriomorfi, supuși Demiurgului Lumii de Jos (*Hysterema*)¹⁷.

În mitologia barbelognostică¹⁸, *Sofia* are atributul *Prounikos*- Indisciplinată¹⁹ sau într-o altă variantă etimologică a Annei Pasquier, *Cea care poartă o povară*. *Sofia* încearcă să urce până la Tatăl Nenăscut, iar din neliniștea sa, se naște *Proarhon*, Demiurgul Ignorant al lumii terestre.

În mitologia ofită, *Sofia* ia naștere din razele de lumină divină, pe care cel de-al treilea eon al *Pleromei*, *Mama celor Vii* nu reușește să le rețină în totalitate. *Sofia Prounikos*, născută printr-un accident divin, coboară deasupra Apelor primordiale și își face din valuri un trup; prizonieră la granița dintre *Pleroma* și *Hysterema*, *Sofia* formează cu trupul ei, cerul vizibil²⁰. Exilul *Sofiei* ia sfârșit prin intervenția eonilor; eliberată de povara materiei, se reîntoarce printre semenii săi, lăsând în urmă Neliniștea și Intenția Patimă-*Ahamot*.

¹⁴ G. Scholem, *op. cit.*, p. 126.

¹⁵ Al. Șafran, *op. cit.*, p. 314-315.

¹⁶ Matei 3,1; Marcu 1,4; 7 Luca 3,3.

¹⁷ I. P. Culianu, *Arborele gnozei. Mitologia gnostică de la creștinismul timpuriu la nihilismul modern*, Editura Nemira, București, 1998, p. 117-118.

¹⁸ *Ibidem*, p. 120.

¹⁹ Anne Pasquier, „Prouneikos A Clourful Expression to designate Winsdom in Gnostic Texts”, in Karea L. King (ed.), *Images of the Feminine in Gnosticism*, Fortress Press, Philadelphia, 1988, p. 47-66.

²⁰ I. P. Culianu, *Arborele gnozei*, ed. cit., p. 124.

Într-o altă versiune a mitului, evocată de I. P. Culianu²¹, după un text al lui Hipolit, Sofia este cel mai tânăr eon al *Pleromei*; din dorința de a imita actul creator al Tatălui, neștiind că puterile ei sunt mult inferioare, Sofia crează o substanță imperfectă (*ektroma*). Alungată din *Pleroma*, Sofia cade pradă neliniștii, durerii, confuziei; în ajutorul său, este trimis în cele din urmă eonul *Karpos (Rod)*, emis de întreaga *Pleromă*²².

Scenariile gnostice au așadar ca elemente comune, dorința de imitație ca impuls demiurgic, pedeapsa exilării din *Pleroma*, suferința și reîntoarcerea-*epistroke* cu ajutorul unui eon salvator, ipostază a Tatălui Îndurător (*epekoos*). Sofia se comportă ca un Trickster feminin; dorește să imite actul creator al Tatălui și privește în jos, gest nepermis în ierarhia *Pleromei*. În anumite texte sethiene și ofite este androgină, apariția sa fiind accidentală, iar comportamentul asemănător unui demiurg ignorant, care creează din joacă, din orgoliu sau dintr-un impuls mimetic cu cauze multiple (orgoliu, admirație față de *Pater Agennetos*).

Dimensiunile sale arhetipale sunt nenumărate: dorința de imitație, impulsul creator, căderea și salvarea, căutarea și redescoperirea de sine, dorința de depășire a propriilor limite sunt ușor de recunoscut în structura identitară individuală. De altfel, arhetipul Înțelepciunii Căzute și Salvate este parte a antropogoniei gnostice.

c. Sofia -Typos

În *Scrisoarea a X-a* din *Încercarea de teodicee ortodoxă*, Pavel Florenski²³ dedică o amplă analiză conceptului creștin de *Sofia*, pornind de la un fragment din *Epistola către Romani*²⁴, în care Înțelepciunea este Rădăcina (*ktisis*) tuturor lucrurilor, calea de acces spre viața intratrinitară, „esența originară a Făpturii”²⁵.

Una în Dumnezeu și multiplă în făptură, *Sofia* are un caracter logosic, este Rațiunea formatoare a lumii. În ipostaza sa de persoană ideală a omului, Sofia este pre-existentă²⁶: „Domnul m-a zidit, la începutul lucrărilor Lui, înainte de lucrările Lui cele mai de demult”. Înțelepciunea este pecetea (*ektypoma, typos* în *Romani* I, 19) divină în întreaga Creație. *Sofia* este ideea-forță care formează lucrurile²⁷. *Sofia-typos* este reflectarea Divinității în Creație, imagine a imaginii divine (*eikonos kat'eikona*), sursa armoniei universale.

Sofia este „ansamblul ipostatic pre-lumesc de prototipuri divine ale celor ce sunt”²⁸; printre prototipuri, prefigurări- *prostetypoi* se află și omul²⁹. Omul prefigurat- *anthropos prostetypomenos* poartă pecetea înțelepciunii divine ca *eikon kat'eikona* – imagine a imaginii și primește astfel posibilitatea vieții veșnice.

În *Corpus Hermeticum (Poimandres)*, Hermes îi definește lui Tat, *Numărul*- condiție a consistenței, constituirii, compunerii și descompunerii. Unitățile generează și măresc Numerele, apoi prin diviziune, se întorc în sine. Fluxul și refluxul Unităților asigură împlinirea vieții, deopotrivă în Parte și Întreg. Mișcarea constantă dinspre și înspre Unitate înseamnă biruință asupra Morții. Nimic din Universul învăluit de Zeu nu se pierde, nu dispare cu desăvârșire, ci se metamorfozează. Moartea este suplinită de Uitare (idee care se regăsește și în neognosticism³⁰). Unitatea fiind începutul tuturor lucrurilor conține toate numerele, fără

²¹ *Ibidem*, p. 127.

²² *Ibidem*.

²³ P. Florenski, *Stâlpul și Temelia Adevărului. Încercare de teodicee ortodoxă în douăsprezece Scrisori*, Editura Polirom, Iași, 1999, p. 204-251.

²⁴ *Romani*, 8, 22

²⁵ P. Florenski, *op. cit.*, p. 208. *Romani* 5, 5.

²⁶ Pilde 8, 22.

²⁷ P. Florenski, *op. cit.*, p. 211.

²⁸ *Ibidem*, p. 221. Efeseni, I, 3-5.

²⁹ Atanasie cel Mare, „Cuvântul al doilea împotriva arienilor”, în *Opera omnia, opera et studio Monachorum Ordinis s. Benedicti*, Parisii, 1798, p. 543. *apud* P. Florensky, *op. cit.*, p. 469, n. 613, 619.

³⁰

a fi conținută de vreun număr și generează fiecare număr, fără a fi generată de vreunul. Universul devine astfel o nesfârșită operație matematică, aflată sub semnul Unității³¹.

În hermetism, ca și în mistica iudaică, puterile divine, aspectele prin care Divinitatea se reflectă în înțelegerea omenească, sunt zece. Filosofia hermetică imaginează un univers domenal, cei trei „holoni” fundamentali fiind *Zeul*, *Lumea* și *Omul*, având ca limită interdomenială (*horos*) *Cunoașterea*. Zeul dăruiește *Vorbirea* tuturor oamenilor, dar *Înțelegerea* rămâne privilegiul celor aleși. Chemarea Crainicului divin, trimis înaintea sufletelor oamenilor cu Vasul Înțelegerii, îndemnul Lui la Botezul întru Cunoaștere trimite cu gândul la strigătul *Sofiei*. Cei ce au ascultat chemarea au devenit părtași la cunoaștere, devenind desăvârșiți. În *Poimandres* (I, 27, 28, 74), Gândirea este în Zeu, iar rațiunea se află în *Gândire*.

În *Zohar* (I, 16 b, p. 18), metamorfoza Gândului în Cuvânt este sonoră, sunetul ei având ecou în Creație. *Ein Sof*-Infinitul lovește cu sunetul Cuvântului, Neantul. În *Poimandres*, din vocea nedeslușită și tânguitoare a Începutului și din lumina Gândului Divin s-a desprins Cuvântul Sfânt și s-a alăturat Naturii; Verbul divin crează un spațiu de rezonanță.

În prima viziune a lui Hermes, din unirea între Gândul și Cuvântul Tatălui apare viața (*Zoe*). Gândul (*Nous-Dumnezeu*) a zămislit, prin Cuvânt un *Nous-Demiurg* care la rândul său a generat Șapte Stăpânitori ai Destinului care cuprind în cercurile lor Lumea Sensibilă. Generarea este guvernată de legile Providenței și Armoniei. Între *Nous-Dumnezeu* și *Nous-Demiurg* nu există rivalitate, ca în dualismul maniheist. Este afirmată însă, anterioritatea absolută a *Nous*-ului Dumnezeu asupra tuturor lucrurilor create. El este „forma arhetipală, Principiul anterior începutului fără sfârșit” (I,8). În Cabala dogmatică, armonia rezultată din coincidența contrariilor este explicată cu Teoria balanței- a naturilor opuse din fiecare structură sefirotică.

Înainte de *Geneza* veterotestamentară, Cabala plasează arhetipurile negative-„lumile regilor edomiți”, înlăturate de Dumnezeu Însuși. Ideea de Monadă ca existență pozitivă este exprimată de sefira *Kether*- balanța negativului și pozitivului. *Kether* este Punctul Primordial, Punctul Neted, Bătrânul Bătrânilor, Bătrânul Zilelor, *Arikh Anpin*-Marea Față, *Makro Prosopon*- în parte ascuns, în parte manifest. Lumea sefirelor-*Olam Atziloth* este o lume arhetipală din care derivă încă trei structuri cosmice: *Olam Briah*-Lumea Creației, *Olam Yetzirah*-Lumea formării (Lumea angelică) și *Olam Asiia*- Lumea Acțiunii, Lumea Materiei.

Teologia hermetică, apofatică este dublată de o ontologie a excesului și ascunderii divine. Orice calificare sau reprezentare a *Nous*-ului Dumnezeu este imposibilă. El nu este material, nu se află în Timp, nu se schimbă, nu se transformă. *Nous* hermetic este deopotrivă invizibil și evident, necorporal și omniform; nu are nici un nume fiindcă este Părintele tuturor lucrurilor și are toate numele, căci toate sunt născute din El (*Poimandres*, 7, 8, 10). *Nous* este sursa armoniei contrariilor³²; *Nous-Dumnezeu*, Unul-Tot (*En to Pan*) este Veșnicie (*Aion*). În *Cabala* dogmatică, existența negativă este suma tuturor posibilităților, virtualitatea nonmanifestată, „copacul din sămânță”. Vălurile existenței negative sunt *Ain*, *Ain Sof*-expansiune nelimitată, *Ain Sof Aur*-lumina infinită.

În gândirea iudaică, Existența Pozitivă – *eheieh asher eheieh* (Eu sunt fiindcă Eu sunt, Eu sunt Cel Ce Sunt) este definită ca sumă de arhetipuri dinamice, „pădurea din semințe”, sumă de tipare ale tuturor lucrurilor.

În *Zohar*, printre prototipurile tuturor lucrurilor se află și supra-forma Omului Ceresc, în unitate indivizibilă cu Ființa Divină, dar suport al imanenței³³. Omul sefirotic, celest rezumă toate arhetipurile, încorporează Totalitatea divină. Acest prototip celest- *Adam Ilaa*

³¹ Hermes Mercurius Trismegistus, *Filosofia hermetică*, București, 1995, *passim*.

³² Fr. Bonnardel, *Hermetismul*, Timișoara, 1992, p. 40-41.

³³ Zohar, Bo, 42b, apud Leo Schaya, *Omul și absolutul după doctrina Kabbalei*, Editura Herald, București, 2010, p. 143.

însurează cele zece sefiroth și conține misterul întregii Creații. Plenitudinea lui *Adam Ilaa* transcende prototipul suprem causal și non-causal. Esența sa este *Ain-Infinitul*, *Absolutul*, iar forma sa arhetipică este însăși *Existența- Eheyeh*.

Omul sefirothic *Adam Ilaa* este sursa Adevărului și Vieții³⁴. Creierul său este sefira *Kether*- Coroana divină, Înțelepciunea ontologică *Hochmach*, dar și *Binah*-Inteligența cosmologică, oglinda în care se reflectă unitatea divină. *Kether-Hochmah* și *Binah* sunt „cele trei capete care nu fac decât Unul”³⁵. Brațul drept este sefira *Hesed*-Îndurarea, iar stângul este Rigoarea- *Din*; trunchiul este *Tipheret*-Frumusețea Supremă, Armonia, suma tuturor posibilităților create și increate; coapsa dreaptă este puterea-*Netsah*, iar stânga *Hod*- Gloria divină; picioarele sale sunt *Malkhuth*, aspect feminin și receptivitate. Cele două brațe și trunchiul, triada sefirothică *Hesed-Din-Tiphereth* sunt arhetipurile spiritului uman și ale Lumii Spirituale, iar din *Malkhuth*, emană întreaga lume corporală³⁶. Corpul divin al lui Adam Kadmon, numit de cabaliștii Evului Mediu Șiur Koma a fost sursa unor serioase dispute privitoare la dimensiuni și posibilitățile de măsurare³⁷.

Adam Ilaa ca primă manifestare ce transcende forma și individualitatea este numit și *Metatron*- omul universal în ipostaza sa immanentă. *Metatron* este parte integrantă a lumii prototipurilor- *Olam ha Beriah*, a cărei esență este *Shekinah*, imanența indistinctă a celor zece sefiroth. Principiul spiritual dublu *Shekinah* –*Metatron* nu poate produce formele create fără principiul substanțial *Avir*, circumferința lumii spirituale. *Avir* este planul de reflexie al lui *Metatron*, limita dintre increat și creat. În *Avir*-circumferința divină, aflată dincolo de orice dimensiune cosmică se află arhetipurile imanente a tot ce există în ceruri și pe pământ.

Metatron-Adam Ilaa are epitete ca *Ophan*-Roata, arhetip al tuturor lucrurilor, *Malakh*-Înger, arhetip al ființelor celeste.

Omul transcendent *Adam Ilaa* este numit și *Adam Kadmon*; Omul imanent, *Metatron* fiind manifestarea sa spirituală; ipostază a sa, omul primordial *Adam ha Rischon*, supra-formal (spirit), subtil-formal (suflet) și grosier-formal (trup) este sursa stărilor individuale³⁸.

În textele gnostice și iudeo-gnostice, *maamaroth*- primele zece cuvinte (*logoi*) ale Creației structurează imaginea omului perfect ca arhetip al lumii, preluând rolul celor zece *sefiroth*³⁹.

În Cabala lurianică, toate lumile sunt concentrate în *Adam Kadmon*; lumi= universuri în sens gnostic⁴⁰.

Așadar, cosmogonia ebraică pune omul în centrul Creației, însumând cei zece *logoi*, *maamaroth* sau cele zece *sefiroth*; Creația se petrece în interiorul sau în exteriorul său, cele zece *maamaroth* sau *sefiroth* fiind ipostaze ale Monadei divine-*Ehad*.

Adam Kadmon este divinul dezvăluit în lumea *sefiroth*-urilor, divinul confirmat în om. *Adam Kadmon* este în același timp omul interior, descoperit doar prin credință⁴¹. Însăși structura *Genezei* este „scrisă” cu luminile din ochii lui *Adam Kadmon*. După înlăturarea forțelor răului (proces cosmogonic complex, exprimat în Cabala lurianică prin metafora Spargerii Vaselor) figura omului originar se formează din nou, în lumea *Tikun*-ului, a Reparației, în cinci configurații *Parzufim*- chipuri ale lui Dumnezeu sau ale lui *Adam Kadmon*.

Parzufim este un plan al Creației în care se dezvăluie elementul masculin și feminin al Creatorului; lumea *Parzufim* devine astfel un arhetip al lumilor inferioare, obținute printr-o

³⁴ *Ibidem*, p. 144-145.

³⁵ *Ibidem*, p. 146.

³⁶ *Ibidem*, p. 147.

³⁷ Gershom Scholem, *Cabala și simbolistica ei*, Editura Humanitas, București, 1996, p. 146.

³⁸ *Ibidem*, p. 156-158.

³⁹ Moshe Idel, *Cabala, noi perspective*, Editura Nemira, București, 2000, p. 168-169.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 170-172, cu sursele istorice.

⁴¹ Gershom Scholem, *Cabala și simbolistica ei*, Editura Humanitas, București, 1996, p. 118.

emanație însoțită de degradarea treptată a luminii divine. Desăvârșirea Creației este imposibilă fără om- reflectare ultimă a lui *Adam Kadmon* în Lumea de Jos, a formei (*Asiia*). Căderea lui Adam, primul om, din *Asiia* repetă procesul Spargerii Vaselor, în planul inferior al Creației⁴².

În teozofia cabalistică, *Du Parțufim* se referă la natura dublă a Omului Primordial, separat ulterior în entitate masculină și feminină⁴³. O etapă arhetipală androgenă, urmată de separare și de armonia celor două naturi- masculină și feminină ascunde probabil un ideal al *concordiei discors*. Adam și Eva, atributul judecății și al îndurării sunt reflectări în *Asiia* ale sefirelor Ghevura și Hesed⁴⁴ sau conform unei scheme simbolice de la sfârșitul secolului al XIII-lea, Iesod și Malkut⁴⁵.

În mistică islamică, lui *Adam Kadmon* îi corespunde *al insan al-kamil*-Omul Universal⁴⁶. În Creație se reflectă toate calitățile, atributele divine- *nisab*, fără confuzie sau separare. Toate lucrurile se regăsesc într-un unic arhetip: *al-un-mudhaj al-farid*, care se manifestă prin diferențieri și polarizări succesive (ca în modelul iudaic al structurii *sefiroth* și *Du Parzufim*). Comună celor două sisteme de gândire pare a fi și ideea de spațiu lăuntric, individual în care se reflectă numele divine (*al-batin*). Omul și universul sunt ca două oglinzi față în față, omul fiind rezumatul operei divine. Omul universal este sinteza tuturor stărilor ființei, prototipul uman *al-un-mudhaj al-farid*.

Arhetipurile (*al-a'yan ath-thabitah*) sunt posibilități, dispoziții principiale conținute în esența divină. *Dhikr*- amintirea este o formă de cunoaștere a arhetipurilor reflectate în intelectul uman, o formă de contemplare a prezenței divine în om (*hadarat*)⁴⁷.

BIBLIOGRAFIE

- Bonnardel, Fr., *Hermetismul*, Editura Amarcord, Timișoara, 1992
- Burckhardt, Titus, *Doctrinile esoterice ale Islamului* Editura Herald, București
- Culianu, I., P., *Arborele gnozei. Mitologia gnostică de la creștinismul timpuriu la nihilismul modern*, Editura Nemira, București, 1998
- Florenski, Pavel, *Stâlpul și Temelia Adevărului. Încercare de theodicee ortodoxă în douăsprezece Scrisori*, Editura Polirom, Iași, 1999
- Goyet, Francis, "Montaigne and the notion of prudence", în *Cambridge companion to Montaigne*, Cambridge University Press, 2005., p. 118-132
- Idel, Moshe, *Cabala, noi perspective*, Editura Nemira, București, 2000
- Joachim, H., H., *Aristotle, The Nicomachean Ethics, a Commentary by the late*, edited by D.A. Rees, Oxford at the Clarendon Press, 1955
- Lories, Danielle, *Le sens commun et le jugement du phronimos. Aristote et les stoiciens*, Louvain-la-Neuve, Peeters, 1998
- Pasquier, Anne, „Prouneikos A Clourful Expresion to designate Winsdom in Gnostic Texts”, in Karea L. King (ed.), *Images of the Feminine in Gnosticism*, Fortress Press, Philadelphia, 1988, p. 47-66
- Schaya, Leo, *Om și absolutul după doctrina Kabbalei*, Editura Herald, București, 2010
- Scholem, Gershom, *Cabala și simbolistica ei*, Editura Humanitas, București, 1996
- Șafran, Al., *Cabala*, Editura Univers Enciclopedic, București, 1999.

⁴² *Ibidem*, p. 127-132.

⁴³ Moshe Idel, *Cabala, noi perspective*, Editura Nemira, București, 2000, p. 182-183.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 185 și urm.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 190.

⁴⁶ Titus Burckhardt, *Doctrinile esoterice ale Islamului* Editura Herald, București, 2008, p. 105-112.

⁴⁷ Titus Burckhardt, *op. cit.*, p. 89-92, 105.

